

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет програмної інженерії та бізнесу

Кафедра економіки та публічного управління

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи

магістра

на тему «Забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств України в умовах воєнного стану»

XAI.605.667e.25O.051.126153 ПЗ

Виконав:

здобувач 6 курсу, групи № 667e

Галузь знань _____

05 Соціальні та поведінкові науки

(код та найменування)

Спеціальність 051 Економіка

(код та найменування)

Освітня програма _____

Економіка підприємства

(найменування)

Аль-Саєд В.М.

(прізвище й ініціали студента)

Керівник _____

Попов О.С.

(прізвище й ініціали)

Рецензент _____

Уварова І.С.

(прізвище й ініціали)

Харків – 2025 рік

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет програмної інженерії та бізнесу
Кафедра Економіки та публічного управління
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітня програма «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Вікторія ШВЕДУН

(підпис)

«25» вересня 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
Аль-Саєду Владиславу Мухиєддиновичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Забезпечення конкурентоспроможності сільсько-господарських підприємств України в умовах воєнного стану
керівник кваліфікаційної роботи Попов Олександр Сергійович, к.е.н., доц.,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом Університету №1681-уч від «22» грудня 2025 року
2. Термін подання студентом дипломної роботи «17» грудня 2025 року
3. Вихідні дані до роботи матеріали переддипломної практики
4. Зміст пояснювальної записки (перелік завдань, які потрібно розв'язати):
 - розглянути теоретичні засади управління конкурентоспроможністю агропідприємств;
 - проаналізувати ринок сільськогосподарської продукції України в воєнний період;
 - розглянути можливості підвищення конкурентоспроможності агропідприємств;
 - оцінити роль державної підтримки та міжнародних програм в підвищенні конкурентних позицій підприємств;
 - розробити інтегральну методiku оцінювання конкурентоспроможності агропідприємств;
 - сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності українських агропідприємств.
5. Перелік графічного матеріалу
 - вступ (тема, мета, об'єкт дослідження, предмет дослідження);
 - чинники конкурентоспроможності агропідприємств України;
 - елементи формування конкурентної переваги агропідприємства;
 - канали впливу воєнних шоків на конкурентоспроможність агропідприємств;
 - експорт агропродукції України з України у 2024 році;
 - логістичні обмеження аграрного сектору України у воєнний період;
 - механізм впливу державної підтримки та міжнародних програм;
 - основні державні та міжнародні програми підтримки українського бізнесу;
 - інноваційні KPI конкурентоспроможності агропідприємств у воєнних умовах;
 - логіка сценарного моделювання та аналізу чутливості конкурентоспроможності;
 - базові типи сценаріїв для агропідприємства у воєнних умовах;
 - імовірні комбінації воєнних шоків та їх прогнозований ефект;
 - висновки.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Ім'я, прізвище, та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Теоретичний	Олександр ПОПОВ, доцент каф. 601	25.09. 25	17.12.25
Аналітичний			
Проектний			

Нормоконтроль _____ Олександр ПОПОВ «19» грудня 2025 р.
(підпис) (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

7. Дата видачі завдання «25» вересня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1	Вибір теми, обґрунтування її актуальності і визначення рівня її розробленості; вибір об'єкта, предмета, формулювання мети і завдань дослідження	серпень	Виконано
2	Збирання необхідної наукової і статистичної інформації, пошук, вивчення й аналіз літературних та інших джерел за темою дослідження	вересень	
3	Вибір методів дослідження для досягнення поставленої мети	жовтень	
4	Оброблення й аналізування результатів дослідження	жовтень	
5	Написання тексту роботи, оформлення її вступу, висновків, переліку посилань і додатків	листопад	
6	Оформлення роботи відповідно до стандартів і проходження нормоконтролю	грудень	
7	Одержання відгуку керівника та рецензії	грудень	
8	Передзахист	17.12.2025	Виконано
9	Підготовка до захисту	23.12.2025	Виконано

Здобувач _____ Владислав АЛЬ-САЄД
(підпис) (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Олександр ПОПОВ
(підпис) (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 78 с., 18 рис., 32 табл., 2 додатки, 36 джерел.

АГРАРНИЙ РИНОК УКРАЇНИ, ВОЄННИЙ СТАН, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРОПІДПРИЄМСТВ, ЛОГІСТИЧНІ ОБМЕЖЕННЯ, ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА, СЦЕНАРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ

Об'єкт дослідження – ринок сільськогосподарської продукції України в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження – економічна динаміка та конкурентоспроможність аграрних підприємств України в період воєнних шоків.

Мета роботи – дослідити вплив воєнних факторів на розвиток аграрного ринку України, оцінити конкурентоспроможність агропідприємств та обґрунтувати практичні рекомендації щодо її підвищення в умовах нестабільності.

Методи дослідження: статистичного аналізу, порівняльного аналізу, економіко-математичного моделювання, SWOT-аналізу, структурно-логічного аналізу, графічного та табличного представлення даних, моделювання сценаріїв і аналізу чутливості, експертного оцінювання, методів комплексного оцінювання конкурентоспроможності.

У роботі досліджено сучасний стан аграрного ринку України в умовах воєнного стану, проаналізовано структурні зміни у виробництві, збуті та експорті сільськогосподарської продукції, вивчено ключові загрози, що впливають на собівартість і рентабельність підприємств. Значну увагу приділено оцінюванню конкурентоспроможності агропідприємств на основі інтегрального показника.

Проведено сценарне моделювання розвитку аграрного ринку за умов різної інтенсивності воєнних ризиків (оптимістичний, базовий та кризовий сценарії). Встановлено, що рівень конкурентоспроможності підприємств суттєво залежить від доступності логістичної інфраструктури, стабільності зовнішніх ринків та масштабів державної підтримки.

Розроблено комплекс практичних рекомендацій, спрямованих на посилення конкурентних переваг українських агропідприємств, зокрема: оптимізацію витрат, ефективне управління логістикою, використання механізмів державної та міжнародної підтримки, впровадження цифрових рішень та адаптивних стратегій реагування на ринкові шоки.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання розробленої методики оцінювання конкурентоспроможності у діяльності аграрних підприємств України.

ABSTRACT

Master's thesis: 78 p., 18 fig., 32 tables, 2 appendices, 36 sources.

UKRAINIAN AGRICULTURAL MARKET, MARTIAL STATE, COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES, LOGISTICS LIMITATIONS, STATE SUPPORT, SCENARIO MODELING

The object of the study is the agricultural market of Ukraine under martial law.

The subject of the study is the economic dynamics and competitiveness of Ukrainian agricultural enterprises during the period of military shocks.

The purpose of the work is to investigate the influence of military factors on the development of the Ukrainian agricultural market, to assess the competitiveness of agricultural enterprises and to substantiate practical recommendations for its increase in conditions of instability.

Research methods: statistical analysis, comparative analysis, economic and mathematical modeling, SWOT analysis, structural and logical analysis, graphical and tabular data presentation, scenario modeling and sensitivity analysis, expert assessment, methods of comprehensive assessment of competitiveness.

The paper examines the current state of the Ukrainian agricultural market under martial law, analyzes structural changes in the production, sales and export of agricultural products, and studies key threats that affect the cost price and profitability of enterprises. Considerable attention is paid to assessing the competitiveness of agricultural enterprises based on an integral indicator.

Scenario modeling of the development of the agricultural market under conditions of varying intensity of military risks (optimistic, base and crisis scenarios) was conducted. It was established that the level of competitiveness of enterprises significantly depends on the availability of logistics infrastructure, the stability of external markets and the scale of state support.

A set of practical recommendations aimed at strengthening the competitive advantages of Ukrainian agricultural enterprises has been developed, in particular: cost optimization, effective logistics management, use of state and international support mechanisms, implementation of digital solutions and adaptive strategies for responding to market shocks.

The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using the developed methodology for assessing competitiveness in the activities of agricultural enterprises in Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	
АГРОПІДПРИЄМСТВ.....	10
1.1 Поняття конкурентоспроможності підприємства.....	10
1.2 Методи оцінювання конкурентоспроможності підприємств	16
1.3 Воєнні шоки як фактор зовнішнього середовища	21
2 АНАЛІЗ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ	
У ВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	27
2.1 Структура ринку: ключові культури, учасники, канали збуту	27
2.2 Стан і динаміка виробництва, зовнішньої торгівлі та цін у 2022–2025 рр.....	32
2.3 Логістичні та інфраструктурні обмеження і їх вплив на собівартість	43
3 МОЖЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	
УКРАЇНСЬКИХ АГРОПІДПРИЄМСТВ	48
3.1 Державна підтримка та міжнародні програми.....	48
3.2 Методика оцінювання конкурентоспроможності на рівні підприємства.....	54
3.3 Пропозиції з підвищення конкурентоспроможності українських агROPІДПРИЄМСТВ	61
3.4 Сценарне моделювання і аналіз чутливості для ринкових шоків.....	67
ВИСНОВКИ.....	73
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ.....	76
ДОДАТОК А. Ілюстративний матеріал	79
ДОДАТОК Б. Публікація результатів дослідження	88

ВСТУП

Агропромисловий комплекс України традиційно посідає стратегічне місце в національній економіці, формуючи основу продовольчої безпеки держави та забезпечуючи значну частку валютних надходжень. У довоєнний період Україна стабільно входила до п'ятірки світових лідерів з експорту зернових і олійних культур, забезпечуючи понад 10 % обігу світового ринку пшениці, кукурудзи та соняшникової олії. Протягом останніх десятиліть наукові інституції, серед яких Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», ННЦ «Інститут землеробства НААН України», провідні університети та міжнародні організації (FAO, OECD, World Bank), сформували комплекс підходів до аналізу ефективності аграрного виробництва, конкурентоспроможності та ринкової стійкості агропідприємств. Науковці відзначають, що конкурентоспроможність аграрного сектору визначається не лише рівнем технологічного розвитку, але й спроможністю підприємств адаптуватися до змін зовнішнього середовища, оптимізувати виробничі процеси та ефективно управляти ризиками.

Однак повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації у 2022 році кардинально трансформувало умови функціонування аграрної галузі. Понад 30 % сільськогосподарських земель опинилися у зоні ризику або бойових дій, логістичні маршрути зазнали руйнувань, морські порти – блокування, а значна частина аграрних підприємств втратила доступ до основних виробничих ресурсів. У відповідь на ці виклики провідні міжнародні аналітичні центри (KSE Institute, EU Commission, IFPRI) активізували дослідження впливу воєнних шоків на агропродовольчі системи, розробляючи нові сценарії розвитку, моделі стійкості та адаптаційні інструменти.

У світовому вимірі сучасні тенденції розвитку аграрного сектору зумовлені зростанням ролі продовольчої безпеки, переходом до «зеленої економіки», інтенсивним впровадженням цифрових технологій, розвитку точного землеробства та збільшенням уваги до логістичної незалежності. Країни ЄС, США та Канада активно формують політику підтримки національних виробників в умовах

глобальної турбулентності: створюють інструменти компенсації ризиків, підтримують інноваційні ланцюги створення доданої вартості, стимулюють переробку та розвиток внутрішніх ринків. Україна, перебуваючи у складних воєнних умовах, потребує інтеграції цих практик для відновлення та посилення конкурентоспроможності агропідприємств.

Актуальність теми дипломної роботи зумовлена необхідністю комплексного аналізу трансформацій аграрного ринку України в умовах воєнного стану та одночасним пошуком шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємств, які працюють в умовах глибокої невизначеності та багатовекторних загроз. Воєнні шоки виступають сильним зовнішнім фактором, що суттєво змінює структуру витрат, логістичні схеми, доступ до міжнародних ринків, страхові механізми, ціноутворення та інвестиційну поведінку агробізнесу. Відтак постає потреба у переосмисленні класичних моделей конкурентоспроможності та їх адаптації до умов війни, коли стабільність підприємств визначається не лише ресурсами, але й гнучкістю, системністю управління ризиками, здатністю до швидких інституційних і технологічних змін.

Особливості постановки проблеми полягають у тому, що аграрний ринок сьогодні одночасно переживає руйнування інфраструктури, зміну зовнішніх ринків, логістичні бар'єри, дефіцит трудових ресурсів і необхідність відновлення довгострокових виробничих циклів. Дослідження конкурентоспроможності агропідприємств в таких умовах потребує апробації нових підходів: сценарного моделювання, аналізу чутливості до ризиків, кількісної оцінки воєнних шоків, вивчення адаптаційних стратегій підприємств і ролі державних та міжнародних інституцій у підтримці галузі.

Мета роботи – дослідити вплив воєнних факторів на розвиток аграрного ринку України, оцінити конкурентоспроможність агропідприємств та обґрунтувати практичні рекомендації щодо її підвищення в умовах нестабільності.

Для досягнення поставленої мети у роботі сформульовано та вирішуються такі основні завдання дослідження:

1. Розкрити теоретичні засади конкурентоспроможності підприємств,

з'ясувати еволюцію наукових підходів до її трактування, визначити структуру конкурентних переваг та охарактеризувати особливості формування конкурентоспроможності аграрних підприємств.

2. Проаналізувати сучасний стан ринку сільськогосподарської продукції України у період воєнних дій, описати його структуру, ключові тенденції, зміни у виробництві, логістичних процесах, ціновій динаміці та зовнішньоторговельних потоках.

3. Дослідити логістичні, інфраструктурні та воєнні обмеження, оцінити їх вплив на собівартість, рентабельність та стійкість агропідприємств, визначити найбільш критичні фактори ризику.

4. Оцінити роль державної підтримки та міжнародних програм, визначити їх вплив на стабілізацію аграрного виробництва, механізми компенсації втрат та можливості підвищення конкурентних позицій підприємств.

5. Розробити методiku оцінювання конкурентоспроможності агропідприємства, що поєднує економічні, фінансові, ресурсні та ризикові показники, а також інструменти сценарного моделювання та аналізу чутливості.

6. Сформувані обґрунтовані пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності агропідприємств, визначити стратегічні напрями розвитку, адаптаційні механізми та інструменти забезпечення стійкості у воєнний і повоєнний періоди.

Виконання зазначених завдань дозволяє повністю розкрити тему дослідження, забезпечити комплексність аналізу та сформувані науково обґрунтовані висновки й практичні рекомендації.

Об'єктом дослідження виступає конкурентоспроможність аграрних підприємств України.

Предметом дослідження є механізми, фактори та інструменти формування й підвищення конкурентоспроможності агропідприємств у воєнних умовах.